

Управління культури
Сумської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад Сумської обласної ради
"Сумська обласна бібліотека для дітей"

***Бій під Крутами –
бій за майбутнє України***

*бібліографічна пам'ятка
(до 100-річчя подій під Крутами)*

Суми
2018

Управління культури
Сумської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад Сумської обласної ради
"Сумська обласна бібліотека для дітей"

***Бій під Крутами –
бій за майбутнє України***

*бібліографічна пам'ятка
(до 100-річчя бою під Крутами)*

Суми
2018

ББК 91.9: 63.3(4Укр)61
УДК 94 (447) “1918.01.29”
Б 59

Бій під Крутами – бій за майбутнє України: бібліографічна пам’ятка, присвячена вшануванню 100-річчя подій під Крутами. // КЗ СОР «Сумська обласна бібліотека для дітей»; уклад. Т.І.Бурятова. – Суми, 2018. – 20с.

Уже 100 років справжнім символом героїзму і жертвності молодого покоління в боротьбі за незалежну соборну Україну є бій 29 січня 1918 р. біля залізничної станції Крути. Бібліографічна пам’ятка містить коротку історичну довідку, яка ілюструє героїчну подію української військової історії – бій під Крутами.

Мета видання – віддати данину шани і поваги хоробрим героям Крут, легендарним і водночас трагічним сторінкам нашої історії, формувати інтерес у користувачів-дітей до літератури про бій під Крутами.

*Крути – наша гордість і слава,
Там соколи юні у вічність пішли.
На клич молодій держави,
Піднялися вірні сини.*

Михайло Зельман (Лісовий)

Неможливо осягнути всю глибину трагічності історії України. Останні 100 років були особливо насичені подіями, адже Українці виборювали волю в надзвичайно важких умовах: боротьба за незалежність в оточенні ворогів; втрата першої незалежності; дві Світові війни, в яких Україна була ареною цих війн; великий Голодомор, в якому втрачено десятки мільйонів життів українців... Україна втратила третину етнічних українських теренів як на сході, так і на заході. 100 років поспіль триває боротьба за волю й незалежність України. XX століття було надто кривавим для України. В XXI столітті війна триває і захисники нашої держави, як і під час визвольної боротьби у XX столітті, продовжують боронити її від одвічного ворога... Ціна Незалежності надто велика...

Бій під Крутами – одна з тих сторінок української історії, що привертають увагу суспільства, та в яких завжди переплітається правда із вимислом, міфами.

Кінець 1917 року. Молода Українська Народна Республіка не так давно проголосила свою автономію у складі Росії і взяла курс на будівництво демократичної держави. Триває Перша світова війна. На фоні розвалу економіки та більшовицького перевороту, держава відчайдушно потребує підтримки союзників та сильного лідера, який зможе сформувати армію, спинити економічну кризу та повести за собою народ.

17 грудня 1917 року Українська Центральна Рада отримує ультиматум за підписом Леніна та Троцького. Більшовики вимагають негайно припинити роззброєння червоних військових загонів і легалізувати їх, що рівноцінно проголошенню війни.

Керівництво УНР відхилило маніфест та почало спроби вирішення конфлікту за допомогою дипломатії. Враховуючи майже повну відсутність боєздатної армії молода республіка була приречена.

«Червоні» почали свій наступ з двох напрямків. 20-тисячний загін під керівництвом Антонова-Овсеєнка вирушив з боку Ростова на Східну Україну. На північному сході розгортався 6-тисячний «Східний фронт»

Михайла Муравйова. До кінця грудня 1917 року більшовики встановили владу на більшій частині Сходу України та почали наступ на Київ.

Захищати столицю було нікому. 15-тисячна армія, яку на той момент мала УНР, була деморалізована довгою війною, розчарована у політиці Центральної Ради та, врешті-решт, порушила наказ. Значну роль в цьому зіграла також більшовицька пропаганда.

В цих умовах стати на захист Києва були здатні, мабуть, лише гімназисти та студенти. 5 січня 1918 року було створено студентський курінь Січових стрільців. Він нараховував дві сотні добровольців, в основному студентів київських університетів. Керівництво загоном взяв на себе старшина Андрій Омельченко. Добровольці почали тренування, які продовжувались не більше тижня, до 26 січня. Звісно, про жодну адекватну військову підготовку не могло йти і мови. У той же день загін підпорядковується Аверкію Гончаренку, переправляється під Бахмач, де разом з чотирма сотнями курсантів 1-ї Київської юнкерської школи імені Богдана Хмельницького має стати на захист Києва.

Вранці 28 січня сотні студентського куреня прибули на станцію Крути та почали рити окопи, займаючи позиції.

29 січня 1918 року назва невеликої станції, що розташована на Чернігівщині уздовж лінії Бахмач-Київ, ознаменувала відлік нового духовного злету нації, який уже протягом майже століття є національним символом для десятків поколінь борців за свободу та незалежність.

Студентський курінь стрільців.

На загальних зборах студентів українського народного університету, які відбулись 4-го січня, ухвалено таку резолюцію:

З огляду на грізне положення Української Народної Республіки, загальні збори студентів українського народного університету винесли та і постанови:

1. На час, пекучої потреби, всі без винятку, студенти українського народного університету (в тім числі і слухачі обох підготовчих курсів) вступають в протягу трьох найближчих днів в Курінь Січових Стрільців.

Постанова про формування студентського куреня

Студенти на станції Крути, фото незадовго до бою

Озброєння катастрофічно бракувало – загін мав лише 16 кулеметів, невеликий бронепоезд та обмаль патронів. Бій під Крутами розпочався 29 січня о дев'ятій ранку з бойового зіткнення захисників з передовим загonom матросів, які намагалися взяти станцію одним ударом. Більшовики мали значну чисельну перевагу, їхній трьохтисячний загін намагався взяти захисників в кільце. З тилу крутян підтримував бронепоезд з гарматою, який обстрілював нападників. Бій тривав 5 годин між 5-тисячною більшовицькою армією Михайла Муравйова та 300-ма київськими студентами, що захищали підступи до Києва.

У запеклому п'ятигодинному бою захисники понесли значні втрати, але змогли відбити перші атаки ворога. Аж ось почали закінчуватись патрони, замовкла і гармата, відстрілявши весь боєзапас. Омельченко запросив підтримки, але штаб не відповів. Як з'ясувалося потім, штабісти кинули бійців напризволяще, втікаючи на потязі назад до Києва. Так поспішали, що навіть забули відчепити вагони з боєкомплектom... В цій ситуації юнкери та студенти почали відступати. У бійців Омельченка позаду була відкрита місцевість, тож старшина прийняв рішення багнетною атакою деморалізувати ворога, щоб мати змогу відступити з меншими втратами. Зіткнувшись в рукопашному бою з професійними військовими, крутяни понесли великі втрати, загинув і старшина Омельченко. Тільки резерв, який вчасно прийшов на допомогу, зашкодив більшовикам взяти бійців у полон.

Приблизно о 17 годині розрізнені частини захисників зібралися разом. З'ясувалося, що немає однієї чоти. Розвідувальний загін, приблизно 30 бійців, загубив орієнтир та потрапив у полон. За розповідями очевидців, «червоні» жорстоко знущалися над полоненими, потім всіх розстріляли. Ідучи на страту, Григорій Піпський, учень сьомого класу, почав співати «Ще не вмерла Україна», решта його підтримали. Тіла розстріляних пізніше були поховані на Аскольдовій могилі в Києві.

*На Аскольдовій могилі
Поховали їх —
Тридцять мучнів-українців,
Славних молодих...
П.Тичина*

Історія зберегла імена лише 20 прізвищ з числа загиблих та розстріляних юнаків. Це: 7 студентів Українського Народного університету (Олександр Шерстюк, Ісидор Пурик, Бороzenко-Конончук, Головащук, Чижов, Сірик, Андрій Омельченко

(сотник); 6 студентів Київського університету Св. Володимира (Олександр Попович, Володимир Шульгин, Микола Лизогуб, Божко-Божинський, Дмитренко, Андрій); 7 гімназистів 2-ї Кирило-Мефодіївської гімназії (Андрій Соколовський, Євген Тернавський, Володимир Гнаткевич (з 6-го класу), Григій Пінський (галичанин), Іван Сорокевич (з 7-го класу), Павло Кольченко (прапорщик), Микола Ганкевич (з 8-го класу).

Фото загиблих Героїв Крут

Так закінчилася битва під Крутами. Справжньою причиною поразки під Крутами стала зрада. Політики, діючи за соціалістичними гаслами, перешкоджали спробам Симона Петлюри й Павла Скоропадського створити українську армію. У Центральній Раді за оборону відповідали, як потім з'ясували, агенти ще царської охоранки. Усі спроби самоорганізації українського війська гасили згори. Свідомо обмежили зростання Вільного козацтва, яке об'єднувало десятки тисяч боєздатних козаків у регіонах. Українізованим частинам російської армії, готовим воювати і з білими, і з червоними, просто наказали розійтися по домівках. За різними джерелами, українська сторона втратила вбитими від 300 до 400 чоловік, але змогла затримати більшовицьку армію, вигравши для УНР трохи часу. Ця затримка дала змогу Центральній Раді заключити Берестейський мир 9 лютого 1918

року та зберегти молоду Українську Державу.

19 січня 1918 року молоді українці стримали наступ ворога на Київ, проявивши жертвовність і героїзм заради незалежності України.

Під час військових дій бій під Крутами не мав вирішального значення, але подвиг київських студентів героїзований як приклад патріотизму і

Прощання із загиблими в бою під Крутами

самопожертви української молоді. Подвиг студентів-крутян став символом мужності та беззастережної любові до власної Батьківщини.

За часів радянської влади, про бій під Крутами забули на довгих 70 років, до отримання Україною незалежності. В останні роки історики почали активно вивчати наявні матеріали. І хоча зараз виникає більше питань, ніж відповідей, незмінним залишається один факт: битва під Крутами – одна з визначних сторінок історії України, яку ми маємо пам'ятати.

*І згадую чомусь я мимоволі
Великих лицарів своїх;
Лежать вони покинутими в полі
І без хрестів могили їх.*

О.Олесь

Битва під Крутами – символ героїзму української молоді. Тоді холодного січневого дня 1918 року в нерівному бою проти переважаючих сил ворога виступили зовсім юні, але нескорені захисники своєї Батьківщини.

*Ще юнаки, ще майже діти,
А навкруги і смерть, і кров.
«На порох стерти, перебити!» —
Іде на Київ Муравйов.
Полків його не зупинити,
Та рано тішаться кати:
Коли стають до зброї діти,
Народ цей — не перемогти!*

Ці рядки український поет Микола Луків присвятив подвигу української молоді – студентам і гімназістам – які 29 січня 1918 року прийняли нерівний бій з більшовицькою навалою біля станції Крути та поклали найдорожче на вівтар свободи – власні життя.

**Герої Крут — це Кіборги 1918 року!
Вони боролися, щоб ми перемогли!**

Крутянською символікою є спеціальний символ, що являє собою червоно-чорний тризуб, одна половина якого схожа на літеру «К». Використання червоно-чорних кольорів у цій кампанії свідчить про її націоналістичне ідеологічне підґрунтя. А використання тризубу – про апеляцію до традиційних національних символів.

У 2006 році на місці подій був відкритий Меморіальний комплекс, який складається з монумента битви під Крутами, символічної могили-кургану, озера у формі хреста і каплиці. На пагорбі висотою близько 7 метрів розташований пам'ятник у вигляді червоної колони. Її висота 10 метрів. Такі колони є частиною архітектурного ансамблю Червоного корпусу Київського університету. Більшість студентів, які брали участь у бою під Крутами, вчилися у цьому закладі, тому художник-монументаліст Анатолій Гайдамака прийняв таке художнє рішення.

Меморіальний комплекс «Пам'яті Героїв Крут».

Завершує експозиційний огляд меморіального комплексу зал-вагон, де розміщені копії документів та кіно-фото документів, які висвітлюють часи Української революції (1918-1921 рр.), гетьманату П.Скоропадського, доби Директорії, ЗУНР.

Вагон-музей
на станції Крути

Рекомендаційний список літератури та Інтернет-ресурсів:

Воронянський, О.В. Історія України: навчальний посібник / О.В.Воронянський. – Харків: Парус, 2005. – 544с.

Героїка трагедії Крут / Упоряд. В.І. Сергійчук. – К.: Україна, 2008. – 464с.

Гуржій, О.І., Реєнт, О.П. Славетні битви на теренах України / О.І.Гуржій, О.П. Реєнт. – К.: Арій, 2012. – 336с.: іл.

Крути. Січень 1918 року: док., матеріали, дослідж., кіносценарій / Іст.-культурол. т-во «Герої Крут» / упоряд. Я.Гаврилюк. – К.: Вид.центр «Просвіта», 2008. – 840с.: іл.

Рог, В.О. Бій відлунав.../ В.О. Рог. – Чернігів: Деснянська правда, 2008. – 96с.

Сорока, Ю.В. Бій під Крутами / Ю.В.Сорока. – К.: Золоті Ворота, 2013. – 120с.

Про вшанування пам'яті Героїв Крут // Закони України /Режим доступу [http:// uazakon.com/document/spart00/inx00339.htm](http://uazakon.com/document/spart00/inx00339.htm).

УРЯД затвердив план заходів з відзначення **100-річчя** [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http // www.memory.gov.ua/.../uryad-zatverdiv-plan-zakhodiv-z-vidznachennya-100-richch...](http://www.memory.gov.ua/.../uryad-zatverdiv-plan-zakhodiv-z-vidznachennya-100-richch...)

Бій під Крутами 29 січня 1918 року – причини, наслідки та перебіг подій [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://myukraine.org.ua/biy-pid-krutamy/>

Бій під Крутами: відомі й невідомі сторінки [Електронний ресурс] // Режим доступу // www.istpravda.com.ua/research/2014/01/29/141189/

Бій під Крутами — бій за майбутнє України! [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://porokhivnytsya.com.ua/2017/01/29/battle-of-kruty/>

До 100-річчя бою під Крутами - SlideShare [Електронний ресурс] // Режим доступу: [https // www.slideshare.net/ONRL_M_Gorky/100-79799351](https://www.slideshare.net/ONRL_M_Gorky/100-79799351)

Крути – не поразка, а перемога [Електронний ресурс] // Режим доступу // www.istpravda.com.ua/short/2016/01/29/148894/

Меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут» [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http // www.museum.cult.gov.ua/memorialnyj-kompleks-pamyati-herojiv-krut/](http://www.museum.cult.gov.ua/memorialnyj-kompleks-pamyati-herojiv-krut/)

Крути: історичні події в поетичному слові

У свідомості українців подвиг юних захисників України набув особливого значення саме завдяки жертковному героїзму української молоді, яка першою відгукнулася на заклик до оборони рідного краю від нападників. Від моменту поразки у нерівному бою за 130 км від Києва ці історичні події знайшли своє широке відображення у різних жанрах культури від літератури та живопису до музики і народної творчості. Бій під Крутами став об'єктом пильної уваги з боку нашої творчої еліти. Свої вірші їм присвятили знані поети України і української діаспори.

До вашої уваги – невеличка підбірка віршів, написана в різні роки.

Павло Тичина

Пам'яті тридцяти

На Аскольдовій могилі
 Поховали їх -
 Тридцять мучнів українців
 Славних, молодих...
 На Аскольдовій могилі
 Український цвіт! -
 По кривавій по дорозі
 Нам іти у світ.
 На кого посміла знятись
 Зрадницька рука?
 Квітне сонце, грає вітер
 І Дніпро-ріка...
 На кого завзявся Каїн?
 Боже, покарай! -
 Понад усе вони любили
 Свій коханий край.
 Вмерли в Новім Заповіті
 З славою святих. -
 На Аскольдовій могилі
 Поховали їх.
 1918 р.

Олександр Олесь

Крути

Ще до хутора далеко.
Натомився... шкода ніг...
Сніп під голову поклав я
І у чистім полі ліг.
Срібним лебедем у хмарах
Місяць весело купавсь,
Пір'я струшував із себе,
Може, сонцю усміхавсь.
Не згадаю, що до мене
Вітер тихо шепотів:
Мозок стомлений не вловить
Тихокрилих навіть слів.
Я заснув і спав, як камінь.
Коли чую — хтось прибіг
І схопив мене за руку.
Я отямитись не міг.
Срібним лебедем у хмарах
Місяць груди обмивав...
Біля мене з довгим крісом
Хлопчик змучений стояв...
«Що з тобою, де упав ти?!
Зранив голову свою?»
Сумно й гордо відповів він:
«Так, я впав... але в бою...
Ти не чув хіба сьогодні,
Як гриміли тут громи?
Бились з ворогом ми славно
І вмирили славно ми...
Я лежав і бачив очі
Карі, сині, голубі.
Як квітки цвітуть, сміються,

Ні сльозиночки тобі.
Оточив нас дужчий ворог,
Покосив усі квітки.
Обіцяли нам підмогу —
Не наспіли козаки...
Обіцяли нам набої...
Ах, коли б вони були,
Ми напевне їх розбили б,
Бо ми бились, як орли...
Десь захована там зброя,
Десь закопана в землі.
Ми тепер ідем шукати —
І ми знайдемо її.
Ну, а ти, як прийдеш в місто,
Моїй матері скажи:
«Син твій впав в бою, як лицар,
Горда будь, а не тужи».
А тепер прощай! Я військо
За собою поведу.
Я — отаман... Я вестиму!
Зброю перший я знайду».
Мов крило, простяг він руку,
Блиснув шаблею в руці...
Крикнув голосно і дзвінко:
«По набої, молодці!»
Наче скошені косою
В полі чистому квітки,
Як один, почувши голос,
Повставали вояки...
І пішли шукати зброї...
Спів поволі затихав...
Срібним лебедем у хмарах
Місяць груди обмивав.
1931 р.

Демид Бурко

Крути

*Цей вірш написано в 20 роковини битви
під Крутами, в січні 1938 року, на самому
полі бою за найтяжчих московсько-
більшовицьких окупаційних умов.*

Стою німий... Схиляю низько чоло...
У спогадах подія судних днів
Жива встає... Точився бій навколо...
О, скільки їх, відважних юнаків.
За рідний край і за любов до волі
Лягли от тут, на цьому полі!..
Ой, поле, поле крові і скорботи!..
Тут в сяйві ранку нашої весни
Почавсь новий шлях хресний до Голготи
І залунало зрадливе: «Розпни!»...
Немов Христа друге страшне розп'яття
Судилося Вкраїні... О, прокляття!
1938 р.

**Леся Храплива-Щур
Крутянцям**

Немає слів, нема пісень,
Щоб нам славити Вас, герої,
Що у важкий, кривавий день
В зневірі не зложили зброї.

Ви сміло виступили в бій,
Хоч ворог йшов, страшний, суворий,
В душі не було молодій
Перед сильнішим злом покори!

І не злякало Вас те зло,
Ні смерть в снігу, страшна, холодна,
Вгору підняли Ви чоло,
На Вас чекала ж вся Соборна!

Ви стали прикладом усім,
Про Вас нікому не забути!
В понурій темряві віків
Світити будуть завжди Крути!

Під світлом тим розтане тьма...
Ви палко Рідний Край любили!
Любові ж Вашій меж нема,
Вона живе із-за могили!
1962 р.

Олексій Тичко
Бій під Крутами

Нерівність сил у чистім полі,
Розтанув сніг від теплих гільз.
Усе до купи: люди, коні,
Тачанки і соломи віз.
Студентські пальта і шинелі
На полі битви біля Крут.
У рай для душ відкриті двері,
тризуб і стяг упали з рук.

Прийшли під Крути тільки триста,
Спартанський дух, немов воскрес.
Упали, як у осінь листя,
Тілами вкрили сніг увесь.
Сусід північний - брат чи ворог?
Втоптав у сніг усі стяги,
А вітер ніс на Київ порох
І дим неволі навкруги...
1961 р.

Лавренко Михайло

Учасник Крутянського бою

Крути

У думці — знову тліє — бій у Крутах...
О, неповторний часе золотий!..
Ми всі були зелені ще, як рута,
Але в душі палав огонь святий.

І хоч навколо вир вогню шалено
Стогнав, як грім, і жах смертельний ніс;
Ми не схилили сонячне знамено
І бій важкий не видавив нам сліз.

Ми перед світом свідчили потугу
І довели, ми — лицарські сини,
Хоч не змогли розбити люту хугу
Та ще раз вчули пахощі весни.

За ту невдачу, що зазнали Крути...
Ні, не дарма пече серця наш гнів,
За ті могили, навіть без хрестів,
Що стогін їх щоночі й досі чути.

Хай виє знов зима поривом лютим...
Та ми — дорогу знаєм до мети;

Лицарство Крут! О, нам вас не забути.
Ваш чуєм зов — невтомно далі йти!
1978 р.

**ПАМ'ЯТАЙ
ПРО КРУТИ!**
29 січня 1918

Склала
Відповідальна за випуск
Комп'ютерний набір
Комп'ютерна верстка
Тираж 5 прим.

Бурятова Т.І.
Тогобіцька Л.М.
Бурятова Т.І.
Ємельяненко Т.М.

Суми, вул. Петропавлівська, 51.
тел./факс: 22-00-82, тел. 22-00-66, 22-00-82
e-mail: sodb@ukr.net
<http://sodb.sumy.ua>